

Illinois U Library

BYGGMÄSTAREN

1951

TIDSKRIFT FÖR ARKITEKTUR OCH BYGGNADSTEKNIK

"DAMMANDE CEMENTGOLV"

Dammande cementgolv
skulle inte finnas om
stålslipning

utfördes med
tillsats av

Silix nr 1

Ett sådant slipskikt
är speciellt
nödvändigt för
alla slag av
FABRIKS- och
LAGERLOKALER

Vid redan utförda golv,
som damma, göres
bestrykning

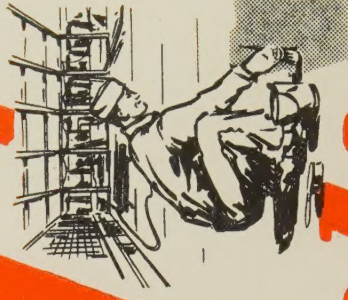
med

*Silix betong-
fernissa eller
betongfärg*

Mycket dåliga golv bör
förbehandlas genom
fluatering

med

Poreggo F

Silix

cementtillsatsmedel

betongfernissa o. betongfärg

Råd och förslag - Entreprenader - Leveranser!

INGENIÖRSFIRMAN PEHR ENGWALL A.-B.

Specialfirma för isoleringsmaterial och isoleringsteknik. Nybrokajen 7, Stockholm. Tel. 21 07 15, 21 07 20

AUKTORISERADE FÖRSÄLJARE OCH NEDERLAG:

Dickson & Sjöstedt AB, Göteborg
Herbert Björling AB, Malmö
AB A. Huse & C:o, Karlstad
O. Svengren & C:o AB, Eskilstuna

AB Kolimporten-Laurents, Sundsvall
Västerås Nya Murbruks AB, Västerås
AB Ludvig Lundins Järnaffär,
Katrineholm

Byggnadsvaru AB Sylvan
& Qvibelius, Hälsingborg
AB John Utterström,
Skellefteå

BYGGMÄSTAREN

TIDSKRIFT FÖR ARKITEKTUR OCH BYGGNADSTEKNIK

ÅRGÅNGEN

1 FEBRUARI 1951

Organ för Stockholms Byggnadsförening, Svenska Arkitektföreningen, avd. av Svenska Teknologföreningen. Kungsgatan 32, Stockholm. Tel. 23 31 05.
Postgiro 3124.

Redaktörer: Civilingenjör SVR Gunnar Essunger och arkitekt SAR Tore Virke • Redaktionssekreterare: Arkitekt SAR Hillevi Svedberg • Redaktionskommitté: Arkitekt SAR Hakon Ahlberg, civilingenjör SVR Harry Bernhard, arkitekt SAR Holger Blom, ingenjör Eric Forss, civilingenjör SVR Gösta Lundin, arkitekt SAR Göran Sidenbladh • Redaktionsombud: Dir. Victor Bährner, Malmö, länsarkitekt Ebbe Borg, Malmö, arkitekt SAR Gunnar Hoving, Göteborg, arkitekt SAR Owe Svärd, Göteborg • Ansvarig utgivare: Arkitekt SAR Moje Bergström • Byggmästaren utkommer med 26 häften om året • I tidskriften gjorda uttalanden stå för författarnas räkning och äro endast om så anges att anse som uttryck för ståndpunktstagande av någon av de föreningar, som utge tidskriften.

Prenumerationspriser för helår

	Sverige	Danmark Finland Norge	Övriga utlandet
Endast lösnummer	20: —	22: —	26: —
Lösnummer + bundet ex. i klotband	33: —	36: 50	43: —
Lösnummer + bundet ex. i halvfr. band	40: —	43: —	50: —

INNEHÅLL

DK 725.13 (487.2)

BERG, GÖSTA: *Kommunalhus i Roslags-Länna. Reflexioner kring en utövning.* Byggmästaren 30 (1951) nr 3 sid. 37—45.

CRITIK av tävlingsförfarandet i allmänhet, som lett till att prisnämnderna huvudsakligen premierat medelmåttiga projekt. Detaljgranskning av vissa projekt i rubricerade avdelning.

DK 725.71 (487.1)

ELLSING, PETER: *Cecils ombyggnad.* Byggmästaren 30 (1951) nr 3 sid. 46—48.

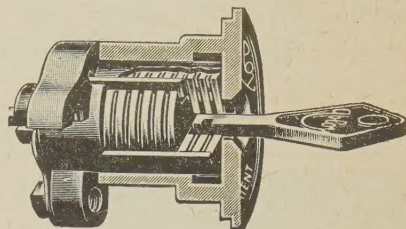
Beskrivning av restaurangen.

DOM, ROLF: *Intryck från en stadsplanekonferens i Tyskland och Frankrike.* Byggmästaren 30 (1951) nr 3 sid. 49—52.

Abloy

Världspatenterat
cylinderlås

- I särklass då det gäller nyckelvariationer och kombinationsmöjligheter
- I toppklass då det gäller hållbarhet och säkerhet
- Specialitet: Serie- och huvudnyckelsystem

Rådgör med vår expertis!

AKTIEBOLAGET LACTA SEPARATOR

Avdelning Abloylås

Sveavägen 98 Tel. 30 43 50, 31 68 15, 33 93 92
Stockholm

Meddelande nr 17 från

Statens Kommitté för Byggnadsforskning:

ARBETSTEKNIK VID EGENTLIGA BYGG- NADSARBETEN FÖR BOSTADSHUS

Organization and Working Methods
in Dwelling House Construction

av

Mejse Jacobsson

Pris Kronor 7: —

Rekvireras i bokhandeln eller direkt från

BYGGMÄSTAREN

FÖRLAGSAVDELNINGEN

KUNGSGATAN 32, STOCKHOLM

Postgiro 31 24

KARLSHOLME TRÄVARUAFFÄR

Innehavare J. Green

Verkstadsgatan 11, Tel. 314 · Bostad 1588
MARIESTAD

Försäljning av:

Hyvlade och ohyvlade trävaror
Board-, Plywood-, Papp- och Kakelplattor
Hyvlat Karmvirke på lager

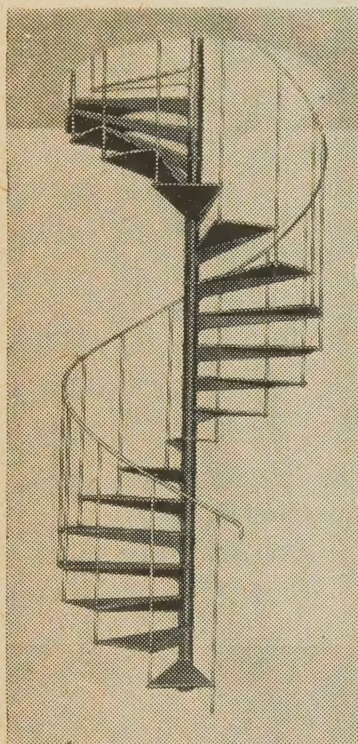
Aknes Elektriska Byrå

SVARTBÄCKSGATAN 21 · TELEFON 38832

UPPSALA

El. installationer för kraft och belysning

Kylskåp · Elspisar · Elmotorer m. m.

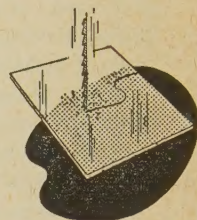
Spiraltrappor
och
golvplattor
av gjutjärn

Korta leveranstider

Begär offert från

AB Åmåls Gjuteri- & Mek. Verkstad

Tel. 46 ÅMÅL

**PLASTGLAS
PLEXIGLAS**
PERSPEX · BONOPLEX

Kristallklart akrylat. Böj- och formbart i låg värme. Kan sågas, borras, svarvas, klistras. Glasklara eller färgade skivor - stänger - rör - block - lim.

Vår specialavdelning lämnar alla upplysningar om materialet. Såväl hela lagerskivor som tillskurna bitar expedieras.

Glasfirman
RAGNAR BERGSTEDT AB
Plastglasavd. tel. 151043
Mårten Krakowgatan 10, Göteborg

Box 6128, STOCKHOLM 6 · Telefon 46 51 46

Värme- och sanitära installationer

Konstruktioner
Anbudshandlingar

Förstklassig o. snabb
reparationservice

Infördras offert!

LILJEBERG & CO.

ING. LENNART HÅKANSON

Tel. Kontor och lager 330 96, Eskilstuna

BYGGMÄSTAREN

MAGAZINE FOR ARCHITECTURE AND BUILDING TECHNIQUE

SUMMARY

Number 3 1951 Page 37 - 52.

Medium of the Stockholm's Building Association.
Medium of the Society of Swedish Architects, section of the Swedish Technological Society. Medium of the National Union of Swedish Architects.
Annual subscription: For Sweden 20 Sw. kr.; Denmark and Norway 22 Sw. kr.; other countries 26 Sw. Kr.
The fee can be sent by cheque through any bank.
Address: Kungsgatan 32, Stockholm, Sweden - Telephonenummer 2331 05

DK 725.13 (487.2)

EDBERG, GÖSTA: COMMUNITY OFFICE BUILDING AT ROSLAGS-LÄNNA.

Byggmästaren 30 (1951) no. 3, p. 37 - 45.

Critical reflexions on a competition, quoting the remark of a Californian architect on Swedish architecture: "Good taste, no imagination".

There were 73 projects.

First prize was awarded to Carl and Hans Åkerblad, SAR, Stockholm (p. 39).

Second prize: P. A. Ekholm and Sidney White, SAR, Gothenburg (p. 40).

Third prize: Jon Ivar John, SAR, Stockholm (p. 40).

Third prize: Birger Larsson, SAR, Lund (p. 41).

Three other projects were bought by the jury.

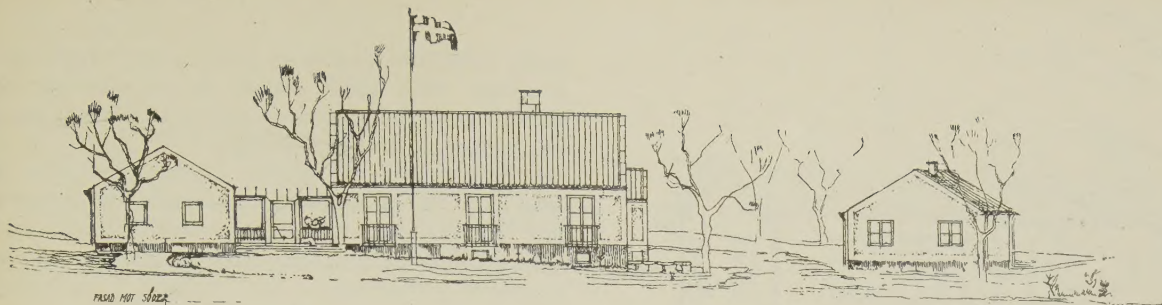
DK 725.71 (487.1)

CELSING, PETER: THE REBUILDING OF THE RESTAURANT "CECIL" IN STOCKHOLM. Byggmästaren 30 (1951) no. 3, p. 46 - 48.

Fig. p. 46 shows reception hall looking towards the entrance. Page 47 shows plan, dining hall and a corner in the reception hall. Page 48 shows cloak-room and corner of dining hall.

OOM, ROLF: IMPRESSIONS FROM A TOWN AND COUNTRY PLANNING CONFERENCE IN GERMANY AND FRANCE. Byggmästaren 30 (1951) no. 3, p. 49 - 52.

Accounting for one of the conferences arranged in the summer of 1950 by the "Freiburger Institut für internationale Begegnungen" and a corresponding French organisation. The programme comprised excursions, discussions and to some extent practical work with rebuilding and traffic problems.

KOMMUNALHUS I ROSLAGS-LÄNNA

Reflexioner kring en tävling

Av arkitekt SAR Gösta Edberg

DK 725.13 (487.2)

Vid en stor internationell idrottstävling förra sommaren kollapsade en känd svensk löpare mitt under loppet. Han hade ingen lust, sade han. När lusten och glädjen ger vika för segerbegär och prisets uteblir resultaten.

Om den senaste tidens arkitekttävlingar tycks man kunna säga, att de lockat till ett stort deltagareantal, men att de motsvarande goda resultaten uteblivit. Det har varit snävt traditionella och pålitliga men oftast artificiellt idyllsökande och fantasilösa förslag. Möjligen kan man dra en parallell mellan löparen och arkitekten.

Tävlingsförfarandet kan ha en på-stället-marsch-inverkan på arkitekturen. Frank Lloyd Wright har sagt om tävlingar, att resultatet är ett medeltal av ett medeltal, nämligen så att det nödvändigtvis är ett andligt medeltal fackmän och lekmän, som gör program och utser prisnämnd. Denna prisnämnd är därför i sin tur medeltal. Det första den gör är att gallra bort de bästa och de sämsta förslagen. Resultatet blir en byggnad som redan vid projekterings början är väl efter sin tid. Mr Wright berömmar sig av att aldrig ha deltagit i en tävling.

Det ligger en sanning i detta. Arkitekten kompromissar med sig själv, sneglar på föregående prisvinnare, på prisnämndens sammansättning och på prissumman. Man kan få höra: »med den prisnämnden är det ingen idé att rita ett höghus», ett yttrande, som är en dom över tävlingsförfarandet.

Utvecklingen kan komma att besanna sådana här farhågor. Vid de sällsynta tillfällen då konstnärligt högtstående och rika förslag erhållit förstapris, har det nästan utan undantag uppstått något slags intrigspel för att få dem utmanövrerade.

Så är fallet nu senast med Uppsala domkyrka, där man dock fortfarande kan hoppas, att första priset verkligen kommer till utförande.

En annan sak är att tävlingens beställare troligen får vad han önskar, varför resultatet ytligt sett är lyckat. Nödvändigheten av anpassning och kompro-

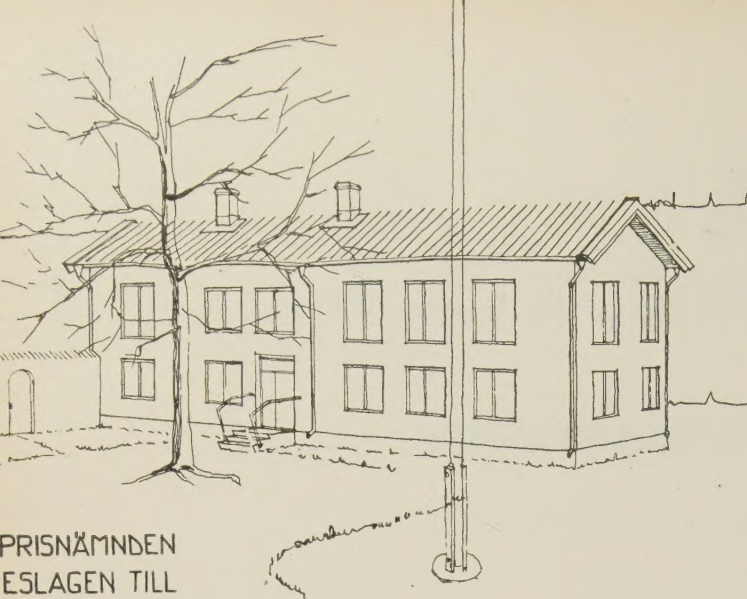
miss har diskuterats många gånger. Det bör ej drivas för långt. Arkitekterna får ej följa det minsta motståndets lag utan böra med klarsynt fasthet sträva efter det rikare och bättre, som det ligger i deras förmåga att se och upptäcka. Detta gäller i synnerhet arkitekterna i en prisnämnd. Slapphet från deras sida betyder försämrat resultat. De måste föra fackmännens talan, lekmannasynpunkter kommer ändå till tals kraftigt nog. De tävlande, som vågat experimentera och försöka nya vägar, bör uppmuntras, såvida de principiellt följt programmet. Annars finns det risk att progressiva tävlingsförslag helt försvinner, att alla nya skott vissnar.

Det rådande kristidsläget har en menlig inverkan på byggnadskonsten. Det får dock ej inverka på vårt sinne, vår fantasi. Den svenska igelkottsmentaliteten måste försvinna åtminstone inom arkitekturen.

En tävling som den om kommunalhuset i Roslags-Länna borde på grund av sin storlek och möjligheterna till ett fritt formspråk ha lockat många unga arkitekter, för vilka glädjen i arbetet är drivkraften. Detta borde ha avspeglat sig i förslag med fantasirikedom och entusiasm inför byggandet. Då så ej är fallet, ligger antagandet nära, att den allmänna häglösheten spritt sig ända ned på skolestadiet. När det gäller farorna i tävlingsförfarandet, kan man gå tillbaka så långt som till skolan, den förberedande såväl som den fackliga. Vad är timskisser och hemskisser på Teknis annat än förtäckta tävlingar? Det är ej kunskap vi ska lära utan förmågan och friheten att bruka den. Undervisningen skall främst dana karaktärer. En tävlings press och tidsschema skapar vilsegångenhet, skolan binder i stället för att befria.

Som en motvikt mot de konventionella läroanstalterna borde det finnas en fri skola, något i stil med Carl Malmstens Nyckelviksskola, Frank Lloyd Wright's Taliesin eller Gandhi's s. k. Ashram. Hur skulle det vara att studera arkitektur, med samma frihet som barnen i en folkskola på Lidingö nyligen fick tillfälle att måla? Barnens resultat var utomordentliga.

Vinjett: Första-pris-förslaget av arkitekter SAR Carl och Hans Akerblad.

PRISNÄMNDEN ESLAGEN TILL UBLICERING

Är det så här våra kommunalhus skall se ut?

Tävlandet har sitt berättigande och sin betydelse för framtiden endast om vi låter det frigöra glädjen och idealismen inom yrket.

I detta sammanhang bör en annan karaktäristisk tendens påtalas, nämligen uppskattningen av den uppdelade och ledande arkitekturen. Roslags-Länna-tävlingens första pris är ett exempel. Man gör pastischer på den idylliska svenska småstaden av igår med dess heterogena bebyggelse, många små kroppar, kåk vid kåk. Inte ens spritputsen och fönsteromfattningarna brukar saknas. Man frestas fråga: »är det ett nytt Skansen som herrarna tänker bygga»? Uppdelningen utan syntes tycks vara betecknande för tiden efter 1930. Det är ett populärt och lättvindigt sätt att lösa problemen på, men höjer ej arkitekturens nivå. Är det ej så att ett kraftigt och enkelt genomfört enhetssystem är det karakteristiska för god arkitektur från alla tider?

Internationellt sett lever svensk arkitektur fortfarande på det rykte den fick i början av 30-talet. Det är allt. Det är ej arkitektoniskt vi är framstående utan socialt. En av Californiens främsta arkitekter gav en träffande fastän avkylande karaktäristik av svensk arkitektur »Good taste, no imagination».

Roslags-Länna-tävlingen, som närmast givit upphov till dessa spekulationer, gav som väl framgått ett nedslående resultat. Intrasset har kvalitativt sett varit dåligt. Inför de utställda förslagen undrar man, om detta är allt vad svenska fackmän förmår.

Fastän det var oklart formulerat i programmet, måste man betrakta tävlingen som en idétävlan. Detta framgår också med önskvärd tydlighet av en artikel i novembernumret av Landskommunernas tidskrift. Det stora flertalet av de tävlande liksom delvis även prisnämnden, har ej tagit tillräcklig hänsyn härtill.

Ett stort antal av tävlingsförslagen, utvalda av prisnämnden, har redan utförligt publicerats i bokform av Svenska Landskommunernas Förbund för att tjäna som mönster och vägledning för de talrika

andra nybildade kommuner, som tänker bygga kommunalhus. Man skulle önskat att ett riktigare och bättre, i varje fall mera representativt material, funnes tillgängligt härför. Ty meningen är säkert ej att kulturellt utarma och förfula landsbygden. Hus av detta slag ha ett vidsträckt inflytande på byggeriet över huvud taget. Detta i förening med det stora antalet kommunalhus, som skall byggas, gör att den planerade publikationen får betydelse även utöver de nu aktuella byggnadsprojekten.

Knappast något av de 73 tävlingsförslagen har den andliga spänst och aktiva glädje, som kan fordras av en officiell byggnad, en mötesplats för moderna människor. En underskattning av landsbyggdens kulturella kapacitet har varit fallet. Livsglädje och positiv naturlighet är inget fel.

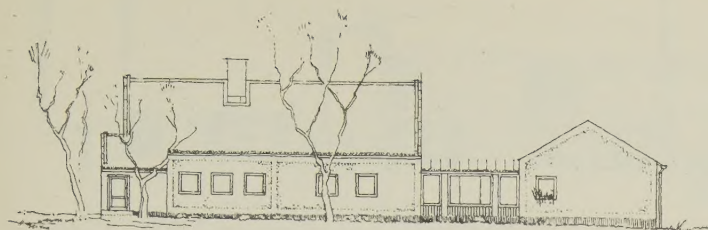
En traditionell syn har varit utgångspunkten för bedömningen. Första priset har en väl fungerande plan och en uppbyggnad i god gammalsvensk stil. Entrén, som en led mellan två byggnadskroppar av olika riktning och med sina oklart och trångt placerade dörrar, är ej tillfredsställande. Vindfånget är sexkantigt. De goda rumssammanhang och den fina rytmen, som prisnämnden ger förslaget erkännande för, måste man leta efter, och då särskilt den, som tar rumssammanhang i vid bemärkelse och därmed menar utrymmenas spel med och mot varandra. Den »fria» planen har ej vunnit förståelse i Sverige. Cellarkitektur med dörr är vad som godkänns.

Ett av de få försöken till en fri rumsgroppering, ehuru kallt och opersonligt fattad, är »W W W, 3 holes in the ground». Förslaget är förtjänt av en uppmuntran och borde ha fått ersätta något av de prisbelönade eller inköpta projekten. Många av dessa är av mycket mindre intresse. WWW-planen tycks fungera tillfredsställande. Om det anses nödvändigt, att kontoret och sjukkassan göres avskiljbara, kan detta ske med några mindre förändringar men fortfarande med öppna rumssammanhang. Den föreslagna tillbyggnaden kommer att förstöra husets rytmen.

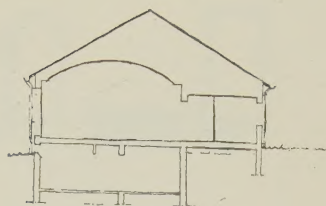
Andra priset »Risotto», har en traditionell tvåplanslösning, prövad av många tävlande, med samlingshallen i överplanet. Förslaget är charmfullt och friskt presenterat, men ej så att lekmän förstår det. För dem är det arkitekturens »sista skrik». Eftersom en banal ritning av ett vackert hus är bättre än tvärtom, hade man kunnat önska att fantasifullheten ägnats arkitekturen i stället för träden och en brokig fasadritning. — Är då träd och ritteknik å la så kallat måleri arkitektens säkerhetsventil?

Det blev två tredjepristagare, »Intåg i sommarhagen» och »Byaplan», som båda har koncentrerade tvåplanslösningar av samma typ som andrepristagaren. Arrangemanget tycks ge ekonomiska planer men ett mindre väl proportionerat hus. Det inköpta »Under ett tak» är ett sakligt om än något tråkigt förslag, som har en god anpassbarhet för olika landskap.

Det vore värdefullt — för fackmän borde det vara ett krav — om det material till landets kommunalhus, som framkommit genom tävlingen, hade kunnat kompletteras och omarbetas under ansvarsfull och sakkunnig ledning, innan det publicerades.

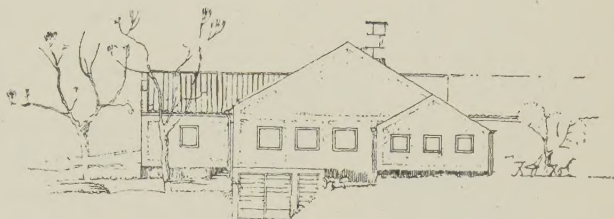

FRÅN NÖR NÄRA

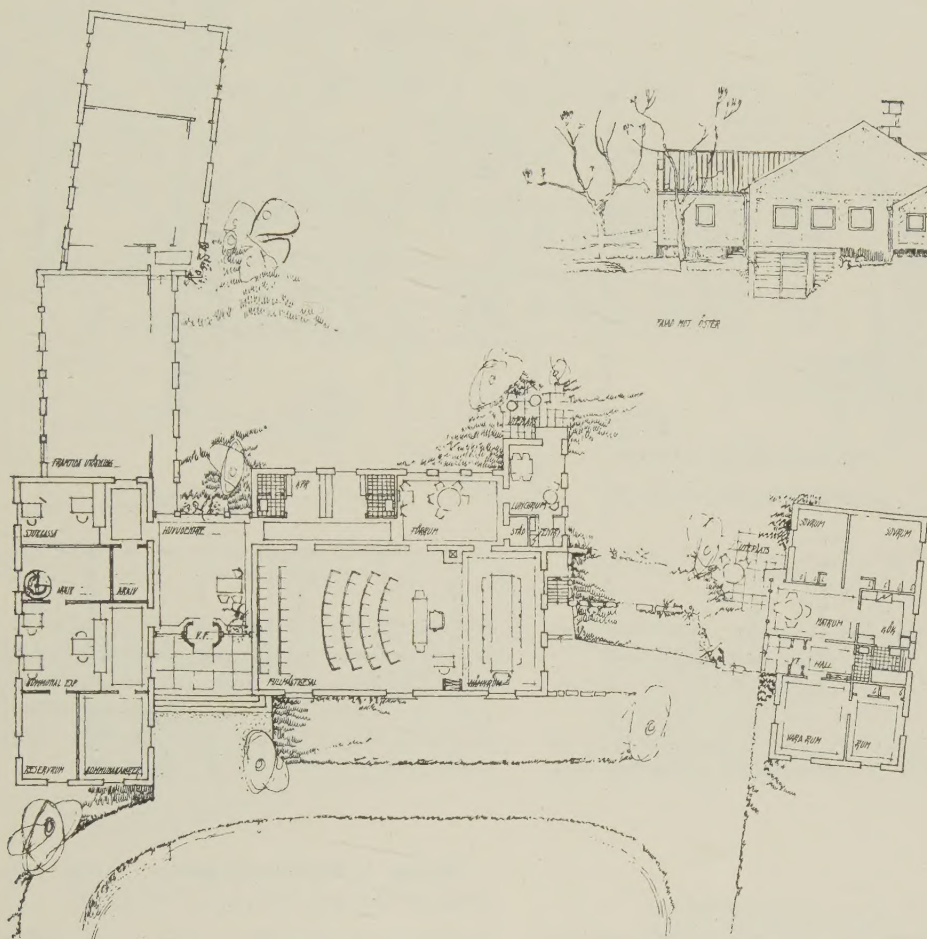

SEKTION GENOM TILLHÄRTSÄLEN

ROSLAGS-LÄNNÄ
MOTTO: 'BYALAG'

FRÅN NÖR FÖR

»Byalag». Första pris, 2000 kr. Arkitekter SAR Carl och Hans Åkerblad, Stockholm.

Prisnämnden:

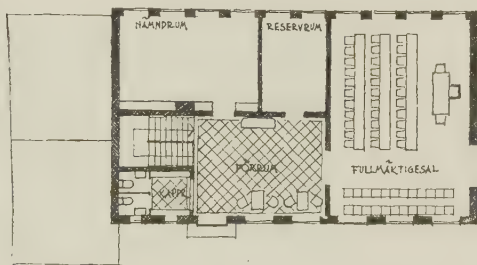
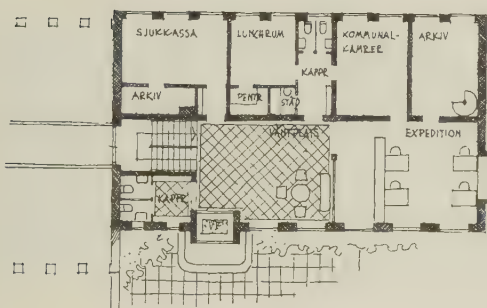
Byggnaderna äro mjukt och vackert inkomponerade på tomten. Av stort värde är det osökta sätt, varpå tillbyggnaden kan utföras utan att anläggningens skala påverkas. Planerna äro väl studerade med en fin rytm. Reserverummet bör vara direkt tillgängligt från kommunikationsutrymme. Byggnadens yttre är mycket tilltalande och har med enkla medel givits en för uppgiften lämplig karaktär. Uppdelningen i olika byggnadselement har möjligen drivits för långt. Byggnadskostnaden är låg.

Detta förslag visar ett lätt och behagfullt grepp på uppgiften och planlösningen innehåller mycket intressant kom-

ponerade rumssammanhang och goda tillbyggingsmöjligheter.

Enligt nämndens uppfattning har dess författare lämnat ett mycket gott och för denna plats synnerligen lämpligt förslag till byggnadsfrågans lösning, varför prisnämnden enhälligt beslutat föreslå kommunen att författaren till förslaget nr 15 »Byalag» gives i uppdrag att vidare bearbeta uppgiften.

Prisnämnden utgjordes av: ordföranden i Svenska landskommunernas förbund, riksdagsman Rudolf Anderberg, direktören i Svenska landskommunernas förbund Sixten Larsson, ordföranden i samarbetsdelegationen för Roslags-Länna kommun, riksdagsman Gunnar Lodenius samt arkitekter SAR Tore Axén, Nils Sterner och Tore Webjörn.

»Byaplan». Tredje pris, 750 kr. Arkitekt SAR Birger Larsson, Lund.

Prisnämnden:

Förslagsställaren har eftersträvat en i viss mån allmän- giltig typlösning till ett mindre kommunalhus. Han har också i huvudsak lyckats i denna del av uppgiften. Plan- nerna äro koncentrerade och rediga med samlade och triv- samma hallar. Även exteriören har en för uppgiften väl lämpad karaktär. Det ifrågasättes om icke reservrum och

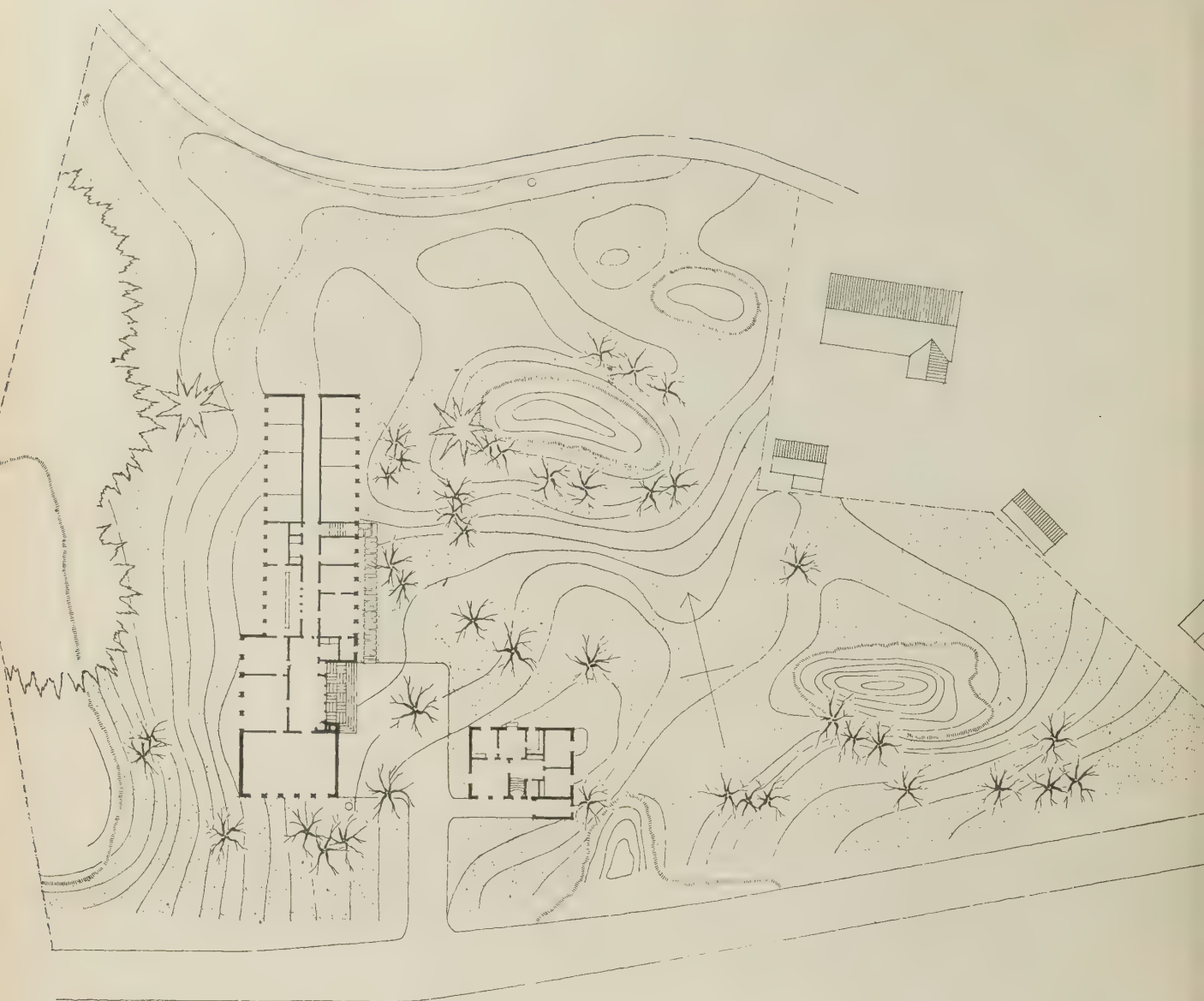
lunchrum borde byta plats. Trapplösningen torde kunna omstuderas så att tillbyggnaden ej nödvändigtvis behöver ske med höjdskillnad i plan. Situationsplanen är mindre god särskilt med hänsyn till utbyggnaden. Byggnadskost- naden är måttlig.

»I hästarnas hage». Inköp, 500 kr. Ingenjör Carl Erik Fogelvik, Solna och ingenjör John Linnæus, Bromma.

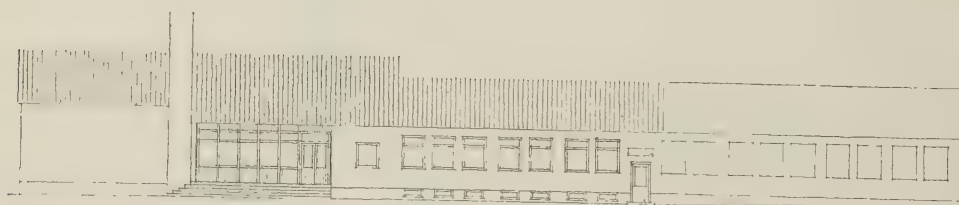
Prisnämnden:

Byggnaderna äro tilltalande i sin utform- ning; inplaceringen på tomten är naturlig och bostaden har fått ett bra läge. Den före- slagna tillbyggnaden är icke lika överty- gande. Planens huvudgrepp är gott. Kom- munikationsytorna äro alltför stora. Sjuk- kassans rum ligger mot norr, kamrerns rum och arkivet borde byta plats. Byggnadskost- naden är måttlig.

SITUATIONSPLAN SKALA 1:400

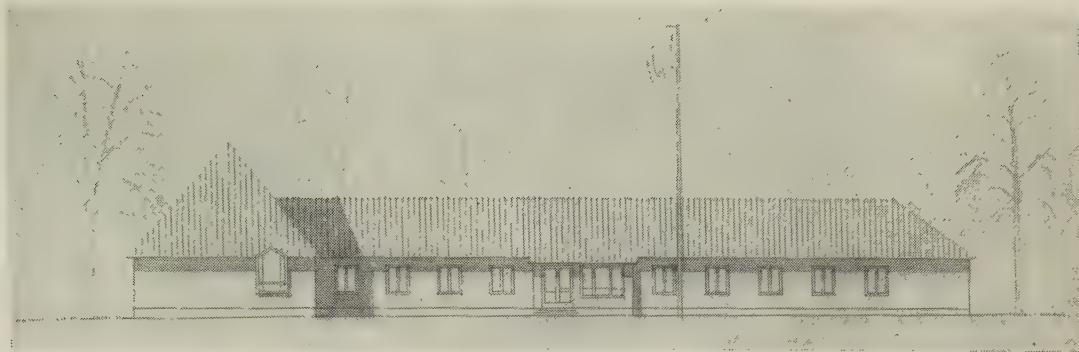
FASAD MOT ÖST

»Under ett tak». Inköp, 500 kr. Arkitekt SAR Olof Ellner, Bromma.

Prisnämnden:

Lokalerna äro väl samlade kring entréhallen och inbördes lämpligt placerade. Anläggningen har en måttlig och

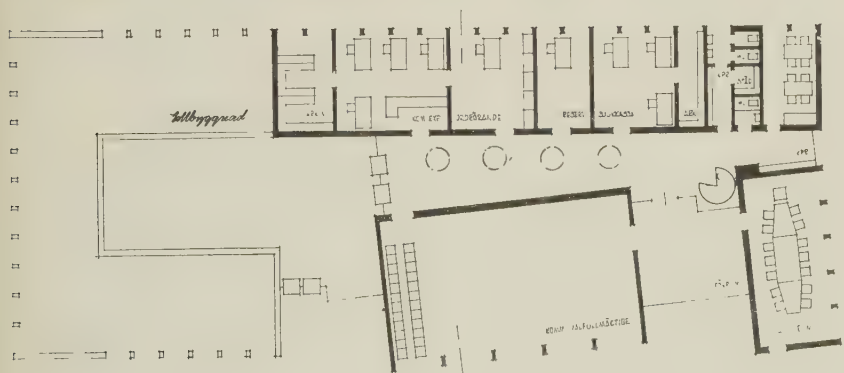
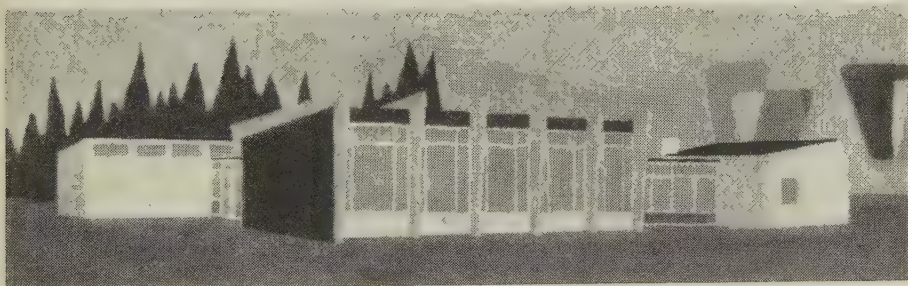
god skala. Huset vänder sig från landsvägen på ett mindre lyckat sätt, som ytterligare framhäves genom bostadens framdragna förläggning. Byggnadskostnaden är låg.

»Nektar». Inköp, 500 kr. Arkitekt SAR Dag Efvergren, Lidingö.

Prisnämnden:

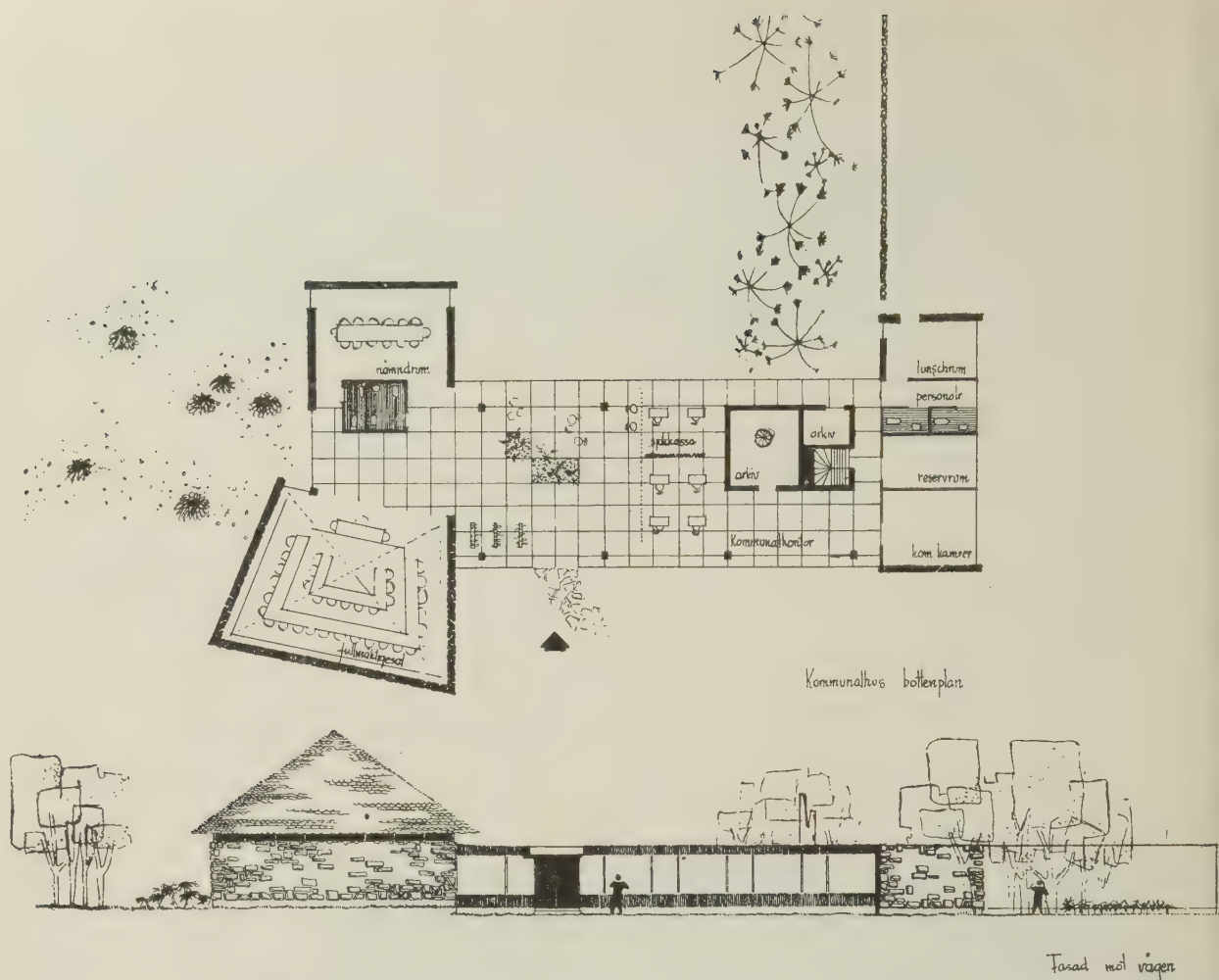
Förslagsställaren har valt en uppläggning med lokalerna vid full utbyggnad grupperade kring en gård, vilket skulle lämpa sig väl i ett slättlandskap. Denna lösning har medfört relativt långa korridorer. Rummen ligger emellertid väl placerade kring kommunalexpedition och entré med goda belysningsförhållanden. Det yttre har en vårdad men något seriös prägel. Byggnadskostnaden är låg.

»Om icke varför ej». Obelönat förslag.

Prisnämnden:

... Planlösningens huvudgrepp är intressant. Förslaget yttre med dess starkt betongade konstruktioner motiveras knappast av de blygsamma mått det här är fråga om, så är t. ex. spännvidden över fullmäktigesalen endast 8 meter.

»WWW, 3 holes in the ground«.

Obelönat förslag.

Prisnämnden:

Författaren har på ett intressant sätt byggt upp sitt förslag kring en idé om lokalgruppernas sammanhang samt genomfört den med stor konsekvens. Det är emellertid omöjligt att räkna med allmänhetens passage genom expeditionernas arbetsplatsytor till övriga tjänsterum. Allmän-

hetens toiletter äro olämpligt förlagda. Den monumentala yttre karaktären förslaget uppvisar motsvaras inte av den föreliggande uppgiftens art. Tillbyggnaden bryter den konsekventa linjen hos förslaget. Byggnadskostnaden är mycket hög.

»Adolf Armstarke«. Obelönat förslag.

Prisnämnden:

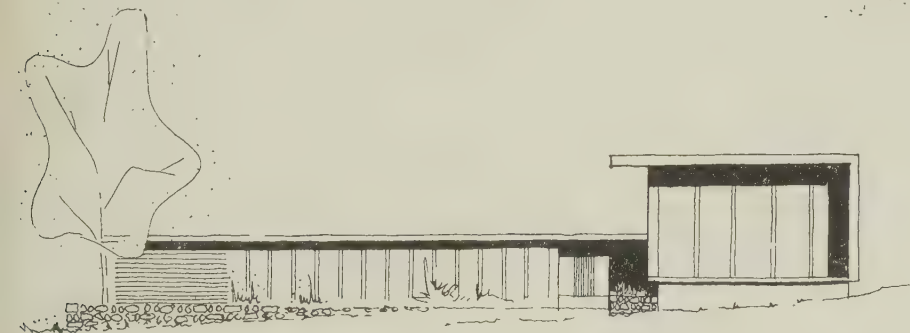
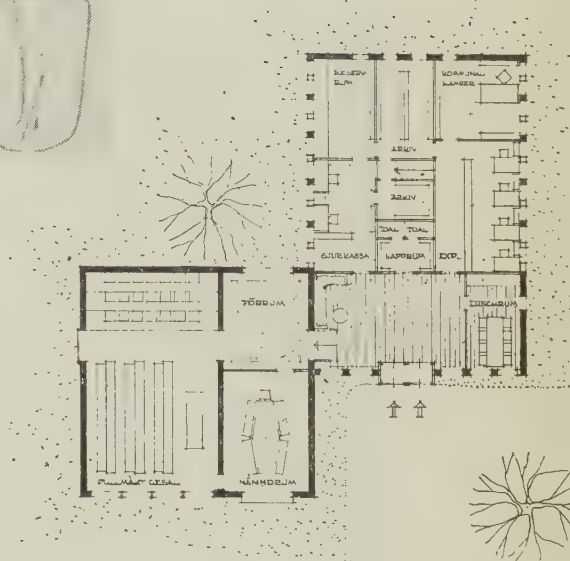
Situationsplanen är i första utbyggnadsstadiet tillfredsställande. Tillbyggnaden får emellertid ett dåligt läge på ett bergparti. Planlösningen fungerar bra, churu det kan ifrågasättas om uppdelningen av allmänhetens onödigt rymliga vänt- och sittplatser på fyra ställen är motiverad. Byggnadskostnaden är måttlig.

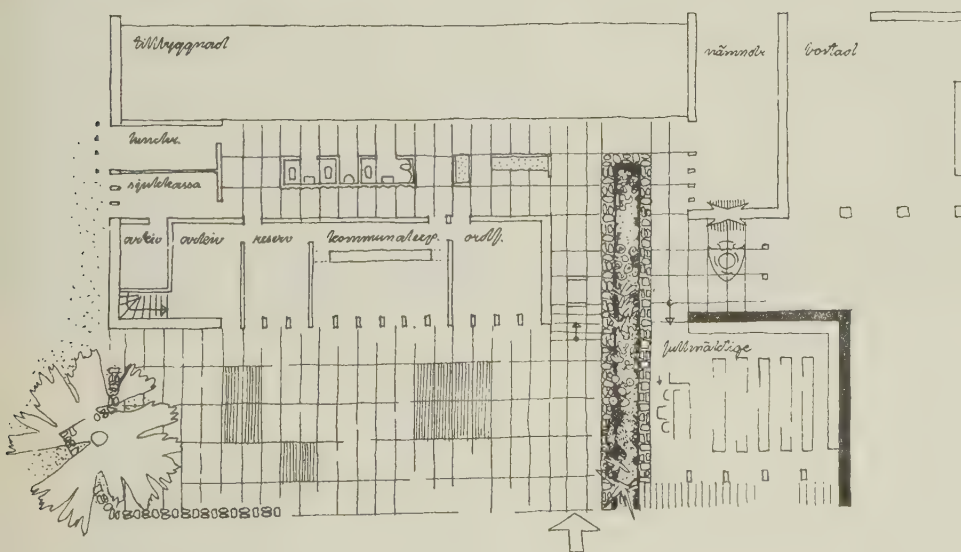
»Vår efter vår». Obelönat förslag.

Prisnämnden:

Huset ligger väl långt tillbakadraget på tomten. Planens huvudgrepp är i stort sett förlänstfullt och utvidgningen kan smidigt tillfogas. Den ytterligt kompakta arbetslokal- delen har emellertid trängts ihop alltför mycket till nack- del för funktionen och nödvändiga kommunikationer ha utelämnats. Reserverummet kan således endast nås förbi sjukkassans arbetsplatser. Tjänstelokalen ha ett delvis skuggat läge. Fasaderna ha före tillbyggnaden en rätt god rytm, ehuru det kubistiska motivet tynges av en viss upp- repning. Byggnadskostnaden är måttlig.

fasad mot poolen

»Prosit».

Obelönat förslag.

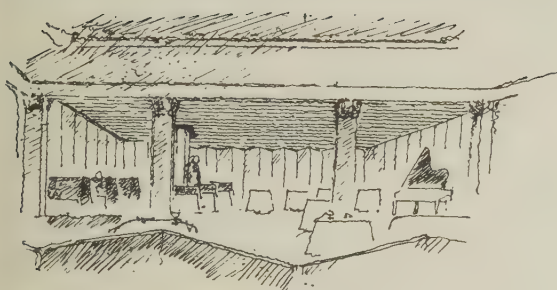
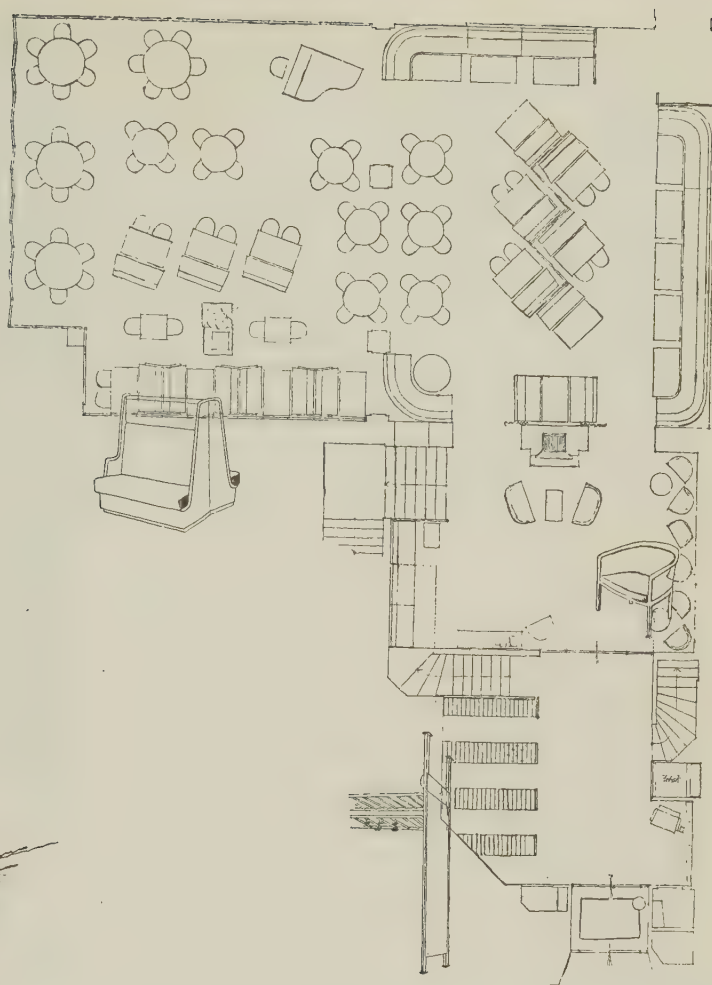
Prisnämnden:

Den i och för sig vällovliga avsikten att bevara träden har medfört att byggnaden fått ett med hänsyn till ter- räng och tomtgrän- ser olämpligt läge. Byggnaden är såväl i plan som uppbygg- nad alltför monu- mental och formalis- tisk.

plan av bottenvåning

Cecil: Receptionen sedd mot tamburen.

CECILS OMBYGGNAD

DK 725.71 (487.1)

Restaurantens ursprungliga inredning från 1910 har i år grundligt renoverats varvid stor hänsyn tagits att bibehålla dess intima karaktär, samtidigt som bordsplatser vunnits genom att utrymmen från Röda Kvarns närliggande biograffoajé tagits i anspråk.

Entrédörrarna, det enda parti som restauranten visar mot gatan, har hållits diskret tillbakadraget för att på så sätt, gentemot gatans övriga reklam, annonsera restaurantens intima, nästan klubbliknande karaktär, samtidigt som vindfång och kapprum med sina material av räfflat råglas, sten, metall och rotting medvetet ha gjorts som övergång från gata till restaurant.

Direktionen har ansett det befogat att anslå ett utrymme, ursprungligen tillhörande matsalen, som reception. Golvet har här täckts med figursydd, gräsgrön, randig matta, väggarna med slät panel i fransk valnöt av stående hela faner. Rummets öppna spis av gjutna järnhällar med relief ansluter direkt till

Plan av nya matsalen, receptionen och tamburen; skala 1:200. Nya matsalen. Sofhörna i receptionen.

panelen. Taket är av grå puts i vars yta spotlights infällts. Möbelytgernas färger äro lånade ur matsalens stolarnas silke är gräsgrönt, väggfasta soffans ylle blått. En råglasskiva på konsoler bildar tidskriftshylla.

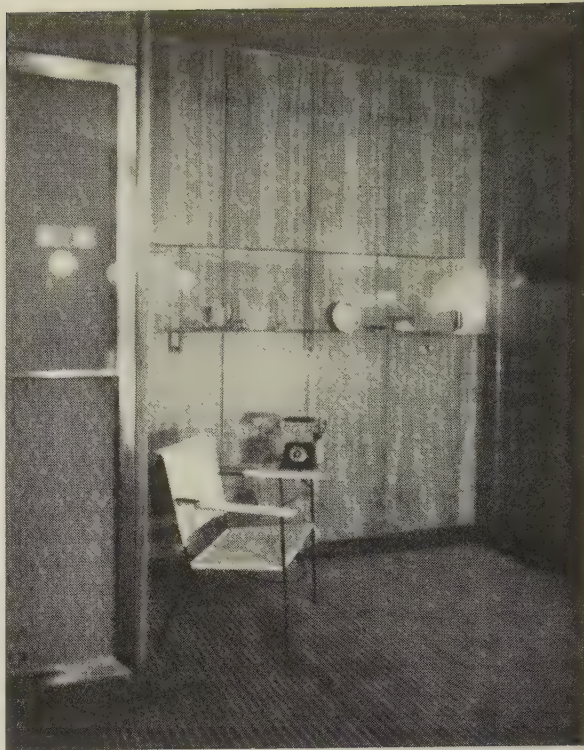
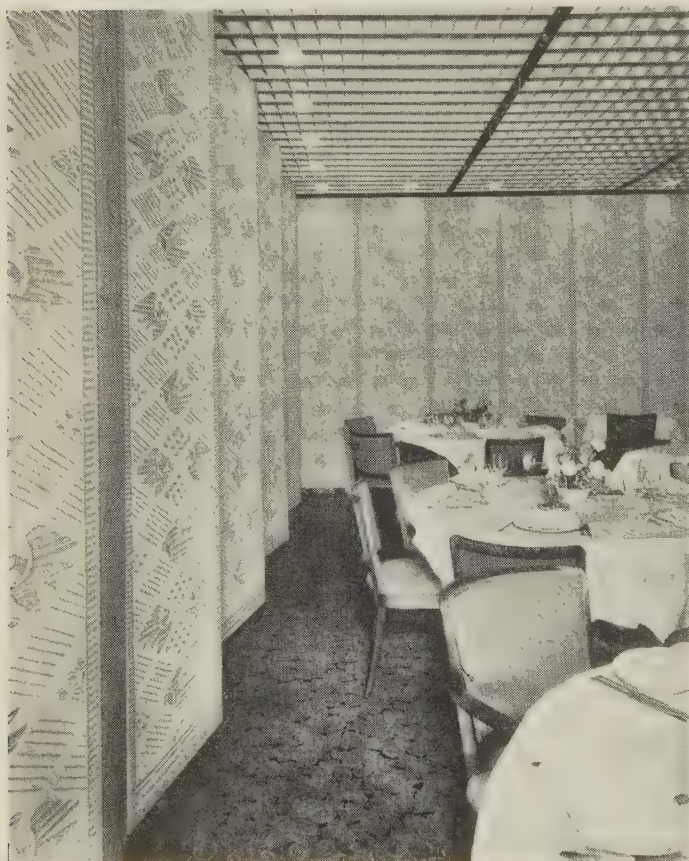
Från den vårligt gröna receptions mattan stiger man sedan över på matsalens röda; höstlöv mot brunsvart botten bildar mönstret. Den gamla matsalens ursprungliga karaktär är bibehållen. Dagsljus fås från högt belägna takfönster. Väggfält i varmrött tyg mellan breda, mörkbetsade listverk ger matsalen dess ombonade karaktär.

Vid reparationerna och iordningställandet av restauranten fick redan från början stor hänsyn tagas till bristen på arbetskraft. För att inte behöva göra så mycket på platsen, tillverkades delarna i stor utsträckning på fabrik. Detta gäller i synnerhet den nya matsalen, som är uppbyggd av färdiggjorda element.

Tanken var att nå ett visst sammanhang mellan den gamla och den nya matsalen genom att använda liknande väggmaterial och även låta den nya matsalens tak till sin karaktär påminna om den gamla salens.

Väggmaterialet, grå damast på ramverk av trä, hakades upp som färdiga element. Denna montering gör det lätt att byta ut en eller flera längder för tvättning el. dyl. 67-cm-bredden göra skärmarna mycket lätthanterliga. Den grå damasten har valts som väggmaterial för dess naturliga korrespondens med borddukarnas vita damast.

Nya matsalen.

Tamburen

Från direktionen framställdes kravet att hovmästarna lätt skulle kunna placera om borden för att kunna arrangera dels bufféanordningar och dels större bordsgrupper. Bordsarmaturer äro därför slojade vid alla bord, som inte ha permanent placering. All belysning sker från undertaket, vars kantställda aluminiumlameller förutom att de avskärmar befintliga bärande balkar, ventilationsaggregat etc., möjliggör placering av ljuspunkter varhelst man så önskar lätt åtkomliga underifrån.

De tvärgående rören för de av brandmyndigheterna begärda sprinkleranordningarna, utnyttjas som upplag för undertakets lätta lamellsektioner, sprinklerskallarna ha förnicklats.

Strävan har varit att i de båda matsalarna få en ren och enkel färgskala, i grått, vitt och rött med färgbrytning endast på några punkter.

Snickeriarbeten ha levererats av Sven Jesperssons Snickeriverkstäder.

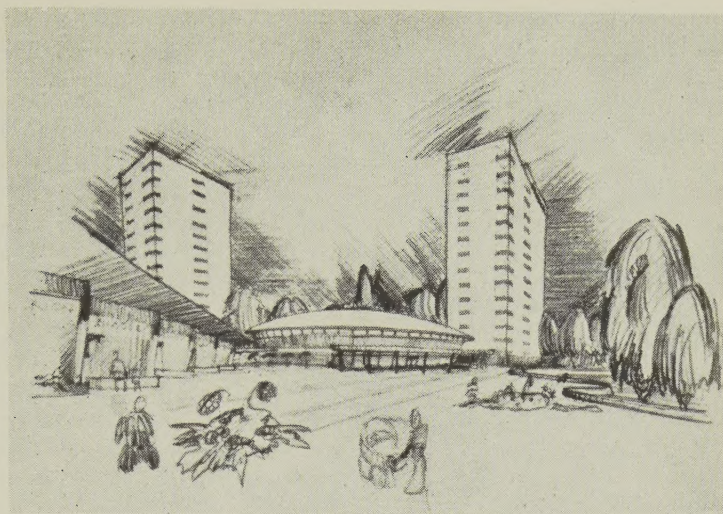
Metallarbeten av NK:s metallavd.

Vägg- och möbeltextilier av AB Elsa Gullberg.

Mattor av AB Nils Nessim.

Arkitekt har varit undertecknad, medarbetare Hans Kempe, Elsa Gullberg har komponerat väggdamast för matsalen, Martin Holmgren reliefer för öppna spisen.

Peter Celsing

INTRYCK

från en stadsplanekonferens i Tyskland och Frankrike

I syfte att främja det internationella samarbetet i fackfrågor hölls denna sommar i Tyskland och Frankrike en rad konferenser i olika ämnen, arrangerade av »Freiburger Institut für internationale Begegnungen» och en motsvarande fransk organisation. En av dessa konferenser, som ägde rum i Stuttgart och Rouen under sammanlagt en månads tid, behandlade stadsbyggnads- och återuppbyggnadsproblem. Deltagarantalet var begränsat till 30 st, representerande 8 olika länder, varav huvudparten var fransmän och tyskar.

Programmet bestod av studiebesök, diskussioner samt i någon utsträckning praktiskt arbete med sanerings- och trafikproblem. Stommen för diskussionerna utgjordes av följande föredrag:

Prof. Hoss: Stadsbyggnadsproblem och markfrågor.

Ing. Brenner: Byggnadsforskning.

Ark. Pahl: Landskaps- och parkplanering.

Prof. Leibbrand (Schweiz): Trafik och stadsbyggnad.

Ing. Roller: Tomtjuridiska problem.

Prof. Pearce (USA): Arkitektur och stadsbyggnad i Amerika.

Prof. Döcker: Återuppbyggnadsproblem i Stuttgart.

Prof. Abel: Miljöbildningsproblem vid återuppbyggnaden.

Dr Michaelis: Byggnadsfinansiering.

Vidare förekom redogörelser av kursdeltagarna själva för arbetet och problemen i deras resp. städer, nämligen Berlin, Kassel, Rotterdam, Coventry och Stockholm.

Studiebesök gjordes i Stuttgart, Esslingen, Heilbronn, Wimpfen, Ulm, Maulbronn, Paris, Rouen och Le Havre, varvid överallt fackmän demonstrerade ny- och återuppbyggnadsplanerna.

Följande utvunna praktiska synpunkter må nämnas:

Trafik: Grundsynen var genomgående, att ingen modern större stad kan undgå svåra trafikstockningar; trafikproblemen är olösliga vid fri trafikstring. Eftersom man alltså ändå inte kan undgå trafikchaos, bör man sålunda inte oreflekterat prisge alltför många stadsplanemässiga värden för trafikens skull. »Personbilen får

inte bli vår tids heliga ko, på vars altare stadens skönhet och goda ekonomi offras». I staden är fotgängaren det viktigaste, däremot är det sunt och riktigt att bygga goda autostrador för bilarna mellan städerna.

I linje med att staden först och främst tillhör fotgängaren framfördes idén med gator fria från personbilstrafik, alltså såsom Västerlånggatan. I Coventry är den centrala butiksgatan planerad på det sättet, man har kommit fram till, att detta är till fördel för affärslivet, dvs. att person- och lastbilstrafiken hindrar affärsverksamheten. Däremot bör givetvis buss- och spårvägstrafik bibehållas. En lockande men ej helt ny idé för Stockholms del vore att göra Drottninggatan på detta sätt.

En viktig erfarenhet var, att de ringvägar, som av schablon byggts i en hel del tyska städer, begagnas mycket litet. Detta gör det önskvärt att försöka bedöma, om de ringvägssystem som föreslås för flera svenska städer, däribland Stockholm, måhända är överdimensionerade.

Parkeringsproblemen är också svårlösta. Prof. Leibbrand, Schweiz, nämnde, att man som regel i många städer funnit, att behovet av parkeringsplatser i innerstaden motsvarar 12 % av stadens bilbestånd eller tillsammans med gatorna ca $\frac{2}{3}$ av innerstadens yta. Detta stämmer någorlunda för Stockholm, som i Norrmalmsplanen beräknas ha ett behov av 10 000 platser, motsvarande ca 250 000 m². Enbart parkeringsplatser skulle således utgöra 30 % av den totala ytan, 840 000 m². Dessa siffror belysa det nästan hopplösa i att helt tillfredsställa trafikens krav. Det viktigaste och riktigaste botemedlet är därför att onödiggöra för trafiken att besöka city genom att göra självständiga förorter. Men då detta ofta blir otillräckligt måste andra åtgärder försökas. Parkeringshus hade inget gott namn, det tar ofta mycket lång tid att lämna och hämta vagnarna. Avgiftsbelagd parkering som i USA ansågs föredömligt. För att belysa problemens storleksordning nämndes, att en parkeringsplats på gatumark i Stuttgart kostar 10 000 DM. (I Nedre Norrmalm skulle vid ett markpris av 1 500 kr/m² de 10 000 parkeringsplatserna kosta ca 350 milj. kr, om parkering i flera plan ej användes. Räknar man med, att denna summa skall föräntas efter 4 %, och att varje parkeringsplats användes

Vinjetten: Kursarbetet omfattade även konkreta problem; den brittiska gruppens förslag till sanering av ett större kvarter i det inre Stuttgart.

300 dagar/år under 7 timmar, blir avgiften exkl. kostnader för bevakning eller parkeringsautomater 67 öre/tim, vilket endast korttidsparkerarna torde kunna betala.) Det nämndes vidare, att man i USA varje år inkasserar ca 150 milj. dollars i parkeringsavgifter. Detta framhölls vara rättvist, bilisterna kan ej begära att majoriteten utan bilar skall betala för dem. Som drastiskt exempel framhölls också, att en volkswagen kostar 4 800 DM, men att det allmänna får betala ca 10 000 DM för gator, trafikpolis, parkeringsplatser etc. per bil.

Förutom den avgiftsbelagda parkeringen, som dels skulle sälla bort vissa parkerare och viss trafik i innerstaden, dels skulle ge kommunen medel att finansiera sina parkeringsplatser, underströks att fastighetsägarna måste åläggas att sörja för ett tillräckligt antal parkeringsplatser på tomtmark, vilket stadgas i den s. k. »Reichsgarageordnung». I Coventry planerar man däremot att bygga upp staden i form av stora slutna kvarter med avgiftsfri parkering inne i kvarteren, med motivering att bilarna då lättare försvinner från gatorna och kunderna ej skrämmer bort från affärskvarteren, vilket riskeras vid avgiftsbelagd parkering.

Nya bostadsområden: En betydande del av kursen utgjorde besök av och diskussion kring de nybyggda bostadsområdena i städernas periferier. I stort sett delade alla samma uppfattning, nämligen att utbyggnaden bör ske i stadsdelar om 10—20 000 inv. med eget arbets-, affärs- och fritidsliv. När det gäller detaljerna kunde man dock

se vissa skillnader. I vad gäller *hyreshusens* gruppering hade man ofta fortfarande den monotoni som hos oss finns i exempelvis Riksbys. Däremot var *småstugeområdena* betydligt mindre monotona än hos oss genom att så många olika hustyper använts, och en av deltagarna, som varit i Stockholm, frågade också, hur det kom sig att »huvudstaden i ett land, som är känt för sin stora och goda trähusproduktion, envisas med att göra väldiga områden med endast en eller två stugutyper». Denna fråga är säkert också berättigad. Visserligen motiveras ju förfarandet av kostnadsskäl. Men å andra sidan har staden betydande kostnader för att genom inlagda grönområden etc. förhindra alltför stor enformighet. Parkanläggningskostnaden är nämligen ca 1 200 kr per småstuga (Långbroområdet), vilket per inv. blir sex gånger så högt som i hyreshusområdena. Därtill kommer så de högre parkunderhållskostnaderna. Den tankegången ligger alltså nära till hands, att en större omväxling i hustyper inte behöver medföra högre totalkostnader, men däremot kan ge invånarna större möjlighet att välja en typ, som motsvarar deras önskemål.

En möjlighet att undvika monotoni, som man ofta såg på planerna, var att i någon mån blanda hyreshus och småstugor, så att småstugorna »låg som bomull runt hyreshusen».

En sak, som skiljde uppfattningen i Tyskland från den hos oss var, att man bland gemensamhetslokalerna i den perifera bostadsgruppen givetvis måste ha en kyrka. Redan 5 000 inv. sades vara nog för att motivera en kyrka, och det betonades också att denna kyrka verkligen utnyttjades.

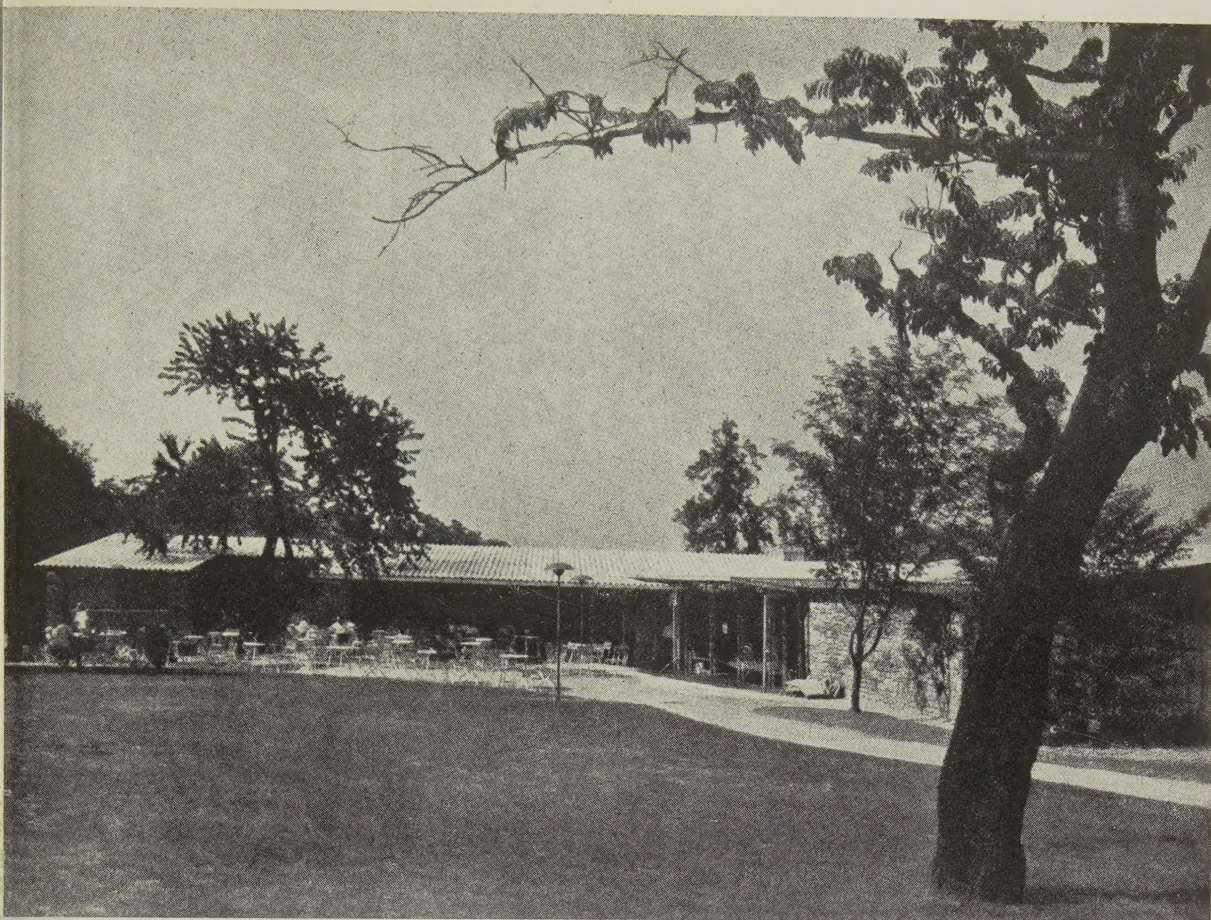
En större sparsamhet på många punkter kunde också iakttagas, men den uppfattades inte som en krisföretelse under nuvarande svåra förhållanden, utan som ett resultat av ett förståndigt ekonomiskt överbäggande. Sålunda såg vi nybyggda lamellhus med upp till 6 våningars höjd utan hiss. Deltagaren från Rotterdam talade om, att man i hans stad byggde 4-våningshus utan hiss och att det där visade sig, att den översta våningen likväl var den mest eftertraktade. (En liknande erfarenhet har man gjort i Malmö). Ett annat utslag av sparsamhet var, att man för att spara på gator accepterade ett avstånd av upp till 40 å 50 meters gångavstånd mellan gata och trapphus.

En mycket ofta förekommande detalj, som man mera sällan ser i Sverige, var balkonger, som till hälften var byggda inne i huskroppen och därigenom bildade ett uterum med tak, värdefullt såväl vid starkt solsken som vid regn. En svårighet var därvid att få innanförliggande rum väl belyst; denna svårighet visade sig dock icke olöslig.

Återuppbyggnad och sanering: Ett ämne, som jag föres kursens början misstänkte skulle ge ringa utbyte för en svensk, var återuppbyggnadsproblemen. Så blev inte alls fallet. Återuppbyggnadsproblemen visade sig nämligen vara nästan identiska med våra saneringsproblem vid äldre stadsdelar, skillnaden var bara, att man i de f. d. krigförande länderna redan hade den äldre bebyggelsen raserad. Men alla resonemang om gatugenombrott, luftigare byggnadsätt med åtföljande lägre markutnyttjande och omläggning av tomterna var direkt aktuella för våra saneringsplaner, skillnaden var bara att erfarenheterna i dessa länder var större.

Mitt huvudintryck blev, att många saneringsproblem, som vi ofta avfärdar med ett optimistiskt lättsinne, i verk-

Kongressen studerade inte bara stadsplaner utan även andra sevärdheter, bl. a. trädgårdsutställningen, Gartenschau, med dess arkitektoniskt intressanta mjölkbar av Rolf Gutbrod. Ovan: Västra entrén. På motsstående sida: Blick mot der Flamingosee. På nästa sida: I kvällsbelysning.

ligheten är mycket svåra, dyra och tidskrävande, och att t. ex. icke strängt nödvändiga gatubreddningar och -genombrott antagligen bör undvikas i planerna, om man vill göra dessa realistiska.

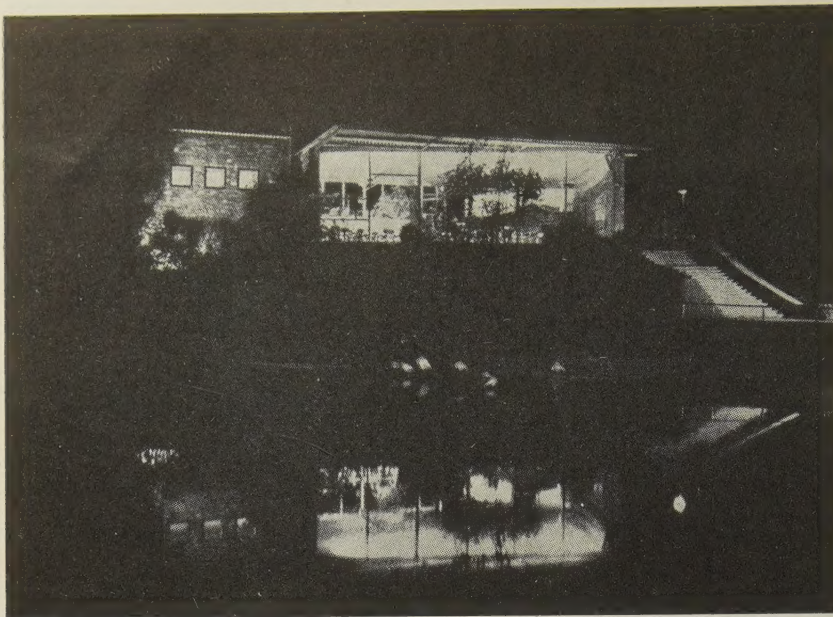
De största saneringssvårigheterna i Tyskland beror på, att man inte tillräckligt fritt kan förfoga över tomtmarken. Prof. Hoss, chef för återuppbyggnadskontoret i Stuttgart, efterlyste en mark- och expropriationslagstiftning i stil med den engelska. I väntan på dylika juridiska möjligheter löste man i Ulm svårigheterna genom att köpa marken i innerstaden för pengar som man fick genom att sälja eller tomträttsupplåta mark i periferin. I Rotterdam, berättade vår holländare, hade kommunen i det psykologiska ögonblicket vid krigsslutet övertagit all mark. Betalningen sker successivt och värderingen är i många fall ej helt slutförd. En mycket intressant åskådning i frågan hade stadsarkitekt Gerber i Heilbronn, en stad med 120 000 invånare. I brist på lagar och pengar gick man i denna stad helt på frivillighetens och övertygandets väg. Naturligtvis fick den kommunala uppfattningen ofta dra det kortaste strået och många kompromisser måste han göra med sorg i hjärtat. Men hans erfarenhet var dock att överenskommelsens väg var mycket gångbar. Denna åsikt berodde delvis på att han menade, att en stad, där många stilar och varierande hushöjder finnas sida vid sida, kan ge ett lika gott helhetsintryck som en stad, helt präglad i en stil. Detta kan man ju också konstatera i verkligheten. Likaså blir ju en sådan stad, som växer fram direkt ur invånarnas önskemål och speglar deras

smak och fantasi, sådan den nu är, deras förmåga att se i stort till samhällets bästa eller deras oförmåga att pruta av helt på egna egoistiska krav, en trogen avbild av sin befolknings nivå; den växer med andra ord fram *organiskt*. Gerbers uppfattning avvek alltså från den även hos oss vanliga, som av en konferensdeltagare karaktäriserades som »att med propaganda få allmänheten att acceptera idéerna på modet, vilket kallas att göra den 'stadsplaneminded', för att smidigare kunna använda de av lagen garanterade diktatoriska möjligheterna».

Ark. Gerber framhöll också, att ordet *total* under kriget fått en ödesdiger makt över tanken, vilken man ännu hade att värja sig mot, bl. a. just i fråga om saneringen. Ty hur intressanta och fascinerande planerna på total sanering än är, så är de främmande för verkligheten och realiseras aldrig. Verkligheten kräver att man inte berusar sig med storslagna projekt, utan varsamt tillvaratar allt som kan bibehållas och komponerar samman det nya och det gamla, menade han.

Dessa kätterska uppfattningar förblev givetvis inte oemotsagda. Man framhöll, att några få stora tomtägares egoism kan ge en stadsbild som inte alls svarar mot befolkningens önskemål och nivå, och att det varsamma tillvaratagandet av det gamla kan leda till den mest förstelnade konservatism. Än en gång visade det sig alltså, att sanningen måste hämtas fram genom avvägning mellan två lika berättigade, ensidiga uppfattningar.

Den amerikanska uppfattningen av hur samhällsproblem bör lösas, »pragmatism», beskrev prof. Pearce med

orden »I love to plan, plan for myself, but I hate when other people plan for me». Därför är det sällan berättigat att gå längre än vad befolkningen vill, inte ens av idealitet. Resultatet är med andra ord inte så viktigt, om det har framtvingsats mot befolkningens vilja. En viss minimistandard måste visserligen säkras, men det har antagligen rätt ringa värde att t. ex. genom en långt gående sanering få människor att bo i präktiga bostäder, som »slår bra» i propagandabroschyrer till utlandet, om de i själ och hjärta hellre vill bo i litet äldre och primitivare, därför att dessa är billigare.

Eftersom man i de krigshärjade städerna var tvungen att inte bara sanera och bygga upp på kartan, utan också i verkligheten, efter vilken riktlinje det nu skedde, fick vi även ta del av praktiska detaljer. Bl. a. redogjordes för ett enkelt och praktiskt system, där man genom att räkna poäng för olika saker, t. ex. visst antal poäng per rum eller kök, per garage, m³ lager eller m fasadlängd av butik kunde jämföra olika saneringsplaner för ett område, vilket kom jämförelser att bli möjliga, även om man givetvis inte menade, att alla för- och nackdelar direkt kan mätas. Det redogjordes vidare för det system för omindelning av tomterna som möjliggör att man inom ett kvarter kan ge den nya bebyggelsen ett helt nytt utseende. När man nämligen bestämt sig för, hur den nya bebyggelsen skall se ut, kan man genom det nämnda poängsystemet dela upp kvarteret i nya tomter, så att var tomtägare får motsvarande andel av dess värde som han hade före nyindelningen.

Denna omfördelning sker inom frivillighetens ram, ehuru vissa bestämmelser omöjliggör för en minoritet av tomtägare att bromsa proceduren. Ofta sker omfördelningen helt på privat väg, så att privata arkitekter ritar planerna för den nya bebyggelsen, och omfördelningen klaras upp mellan tomtägarna inbördes, varefter staden endast har att godkänna eller korrigera planerna.

Emellertid, ofta hade tomtpriserna jobbats upp till en sådan höjd att man icke kunde bebygga dessa tomter utan att hyresnivån överskred den tillåtna, detta så mycket mera som planerna för de olika städernas innerdelar ofta

går ut på en utglesning. Det var en av de olika orsakerna till att återuppbyggandet av innerstäderna gick långsamt, och att de nya lägenheterna huvudsakligen kom till i periferin, trots att detta krävde extra investeringar i gator, ledningar och kommunikationer. Tomtagarna i innerstaden avvaktade nämligen någon för dem gynnsam förändring, t. ex. att antingen hyrorna eller bebyggelsens höjd skulle få vandra uppåt. För att slippa detta hinder mot återuppbyggnaden hade man i bl. a. Rotterdam och Coventry låtit kommunen bli ägare till all mark, vilket ju i detta avseende har vissa fördelar. I Rotterdam värderades därvid marken i förhållande till det framtida utnyttjandet, i Coventry verkade det mera som om markägarna fick vad de själva givit, varvid kommunen betalade de ev. överpriserna som en engångsförlust.

Bland *övriga erfarenheter* må nämnas ett underjordiskt hotell i Stuttgart, inrättat i ett f. d. skyddsrum. Här fanns matsalar, sällskapsrum, frisör etc. förutom de direkta hotellrummen, och försöket hade slagit väl ut, hotellrummen var alltid upptagna. Inredningen var mycket elegant och man glömde snart, att man icke befann sig inomhus ovan jord. Liknande försök hade gjorts att inreda underjordiska skyddsrum till genomgångsbostäder, men det hade visat sig mindre lämpligt.

Konferensen var i sin helhet ordnad med stor omsorg, vänlighet och offervilja. Sålunda finansierades den förutom av deltagareavgifter och Marshallmedel till stor del genom donationer från privat och kommunalt håll. Bl. a. hade dess ledare, dipl. ing. Wolf Irion, med bibehållen lön »lånats ut» av Stuttgarts stads återuppbyggnadskontor för att först förbereda och sedan helt ägna sig åt konferensen under den tid denna varade. Detta må nämnas som drag bland många, vilka vittnade om att man speciellt i Tyskland offrar mycket för det internationella samarbetet, eller, som det uttrycktes vid ett middagstal, att man inser »att det till de viktigaste återuppbyggnadsproblemen hör att åter bygga upp de vänskapliga förbindelserna över gränserna».

Rolf Oom